

В окончателния си вариант „Нощ“ може да бъде четена като поема на изчезналия свят в едно оголено, разкъсващо, непомерно страдание. „Аз чезна и се сливам/ с мъгли страхотни – задушливи“ е стих – поетически синтез на модерната естетика. Неудържимо въображение, универсален език на библийско-митологичната символика, гибелни фантазми на модерната душа. Разпадане на Аза, разтваряне във видимото, изчезване в езика. Едновременно с това – търсене на опори в историческата и културна памет. „Нощ“ в негативна проекция повтаря поетическата граматика на изповедността, позната от възрожденската поезия и Ботев – майка, любима. Родина. Неизречима близост, неосъществима любов, невъзможна изповед. Разкъсана е привидността на езика и търсенето на опори поражда огромно свръхлично отчаяние.

Между митологичните картини и историческите визии прочитът на „Нощ“ позволява и ракурса на една историчност, която припомня, че в 1900 г. Ботев и възрожденското време са все още мислени като настояще. *С кръвта си кръст ще начертая* – стихът се появява във втората редакция. Ярък и сияещ в нощта на съмненията образ на страданието и жертвеността – Яворов не го поправя до последната версия. Обсебващ въображението, връщащ се отново в паметта, дори когато тя се сили да го забрави, оставащ в словото, когато иска да го скрие – този образ е необяснимо и разтърсващо предчувствие за идно време. Митологичен спомен от една още неслучила се история, която ще превърне илюзии в крах, колективна жертвеност в страдалчески кръст.

В юнската книжка на „Мисъл“ за 1901 (г. XI, кн. 5–6) е публикуван вариант със заглавие „Една нощ“. Пълзящи съмнения, ерозия на думите – „Нощ“ създава езика на модерната лирика. След нея Яворов ще повтори песенно-носталгично вричането пред Родината. Ще го потвърди в сюжетите на житейското. През декември 1901 г. в „Мисъл“ (г. XII, кн. 1) излиза „Заточеници“. На 31 декември 1901 г. излиза и брой 1 на в. „Дело“. Независим македоно-одрински лист. Главен редактор П. К. Яворов.

1902 г. получава като подарък от д-р Кръстев издание на „Фауст“.

От същата година в библиотеката на поета са броеве от в. „Право“ – орган на ВМО.

Януари 1903 г. в сп. „Мисъл“ (г. XIII, кн. 1) се появяват „Хайдушки песни“ с посвещение „На Гоце Делчев“.

От 6 януари до май 1903 г. Яворов е с четата на Гоце Делчев в Македония. Стенографира в бележник събития, разговори срещи, акции, едно сражение, описание на параклис. Подробно пише за подготвянето на броевете на в. „Свобода или смърт“: *1 февр. Вестникът мъчно върви, 13 февр. 1 брой от вестника излезе у 41 екземпляра. 23 февр.* – опитва се да набави